

Za nedvědickým mramorem

Jindřich Pařízek

V dalším příspěvku o zajímavých surovinách Vysočiny bych se chtěl zmínit o historii těžby mramoru v okolí obce Nedvědice.

Těžba nedvědického mramoru, proslaveného na mnoha místech republiky i v zahraničí, je velmi starého data. Už v letech 1457 až 1475 byl na hradě Pernštejně využit na výrobu mohutných kvádrů, říms, oken i schodů. Další významnou památkou je pozdně gotický kostel v Doubravníku, vystavěný Janem z Pernštejna v letech 1535 až 1557. Z nedvědického mramoru je zhotovena veškerá jeho vnitřní výzdoba, např. deset štíhlých sloupů, k nim napojená klenba, všechna ostění oken, kazatelna, křtitelnice s balustrádou, zábradlí, obruba dveří a dlažba. V témže století byly zhotoveny umělecky cenné náhrobky pánů Morkovských ze Zástřil v boskovickém kostele a náhrobky pánů z Pernštejna v děkanském chrámu v Pardubicích.

Mramor se pro tyto účely těžil kromě Ujčova a Kozlova hlavně v hradním lomu na Hulákově kopci mezi hradem Pernštejnem a Smrčkem, odkud byly mramorové kvádry dopravovány na hrad sáněmi. Staré lomy otevřené již v 16. století jsou ve Žlebě nad hřbitovem při severozápadním okraji Nedvědice. Vrchnost mramor těžila a prodávala i mimo panství - kromě moravských zákazníků byl odebírán v Čechách a rovněž ve Vídni. Roční zisk činil 40 zl. V 1. polovině 17. století povolal hrabě Lichtenštejn k dobývání a zpracování zdejšího mramoru kameníky z Itálie. Mezi nejzkušenější patřili bratři Pietro a Antonio Rossi, kteří se v Nedvědici trvale usadili.

Nedvědický mramor si získával stále větší oblibu. Ve velkém množství sloužil k výrobě pomníků, které je možné vidět na mnoha hřbitovech, a stal se rovněž vyhledávanou sochařskou surovinou. Koncem 19. století začal být nedvědický mramor vytlačován z trhu mramorem slezským. Aby mohla být poškozena jeho kvalita a pověst, byly na něm záměrně

vyhledávány různé vady. Přes veškeré potíže se stal opět středem pozornosti stavitelů a umělců. Zejména v Brně byl použit na velké stavby, např. výstavbu Besedního domu, katedrálního chrámu na Petrově, sochu Panny Marie na Velkém náměstí a Mariánský sloup na náměstí Svobody. Koncem 19. století si dobře vedla nedvědická kamenická firma Adolfa Loosa, která opravovala bleskem zničený mramorový obelisk na Františkově. Tato firma (závod se nacházel

v obecním lomu), zhotovila např. vstupní portál nedvědické školy a velké mramorové kříže v Sejřku (1882), Čenvíru (1908) a jinde. Podobné kříže, např. v Rozsochách (1913), zhotovovalo konkurenční kamenictví Františka Uhlíře, které vlastnilo i tzv. panský lom s modrým mramorem (později ho získala rodina Vrtěnová). Z modrého mramoru se vyráběly zejména malé dekorativní předměty (těžítka, stojany na fotografie a drobné umělecké předměty).

Na počátku 20. století byly v provozu tři lomy, v nichž pracovalo asi 60 kameníků a cca 40 detailistů, kteří zpracovávali vydobytý mramor využitím řezacích strojů. Po první světové válce odbyt kamene prudce klesl a celkový počet dělníků v lomech i dílnách se snížil na deset. Velký vliv na tuto krizi měl mj. také dovoz mramoru z italské Carrary. Např. v roce 1921 dovezla Československá republika z Itálie surový a opracovaný mramor za necelé 2 milióny Kč. V té době se v Nedvědici vytěžilo kolem 150 m³ surového mramoru v ceně 240 tis. Kč. Další zisk plynul z prodeje odpadu sklárnám v Kyjově - ročně se ho dodávalo až 60 vagónů. Těžba se děla ručně klínováním. Uvolněné bloky mramoru se zvedaly pomocí šroubů do svážné dráhy a poté se rumpály odtáhly na pracovní prostranství, kde se přisekávaly a zpracovávaly.

Největší těžba probíhala v lomu náležejícímu obci, která roku 1919 převzala do své režie Loosův lom a pověřila vedením dílnovedoucího Karla Rossi. Nedvědický mramor sloužil k výrobě pomníků, schodů, patníků, sloupů k silničním mostkům aj. Jako sochařský materiál byl použit např. na pomník obětem I. světové války v Nedvědici a bustu J.A. Komenského v Novém Městě na Moravě. Z uměleckých děl novoměstského rodáka Jana Štursy je z nedvědického mramoru socha Klečící dívka pro Lannovu vilu v Praze a sokl k pomníku Hany Kvapilové v Kinského sadech.

V roce 1924 se pokusila vstoupit na trh s mramorem z nedalekého Ujčova chrudimská firma Kunc. Nedvědickou firmou Cídl a Kudláček nechala obnovit těžbu ve starém lomu u Ujčova, z něhož se dříve čerpal také materiál pro stavbu kláštera v Doubravníku. Kámen byl krásně bílý, středně zrnitý, poměrně málo rozpukaný a brzy si získal velkou oblibu při výrobě náhrobních křížů, pomníků, desek, schodů atd. Velké množství ujčovského mramoru se upotřebilo v Praze na veřejných stavbách, hlavně na broušené deskové dlažby, pochází z něho i socha ministra Rašína na pražském výstavišti ve Stromovce. Často se kombinoval se serpentinitem, který měl temně zelenou barvu. Ročně se vytěžilo průměrně 300 m³ mramoru, který byl exportován i do Polska. V letech 1934 až 1937 obnovila firma Cídl i těžbu kozlovského mramoru pro výrobu drti do umělých kamenů.

V Nedvědici se v tomto období otevíraly další krátkodobě zprovozněné lomy, v nichž se těžilo pouze příležitostně. Mramor se dobýval na Jedlové, na Heršínce, Pod Horou, Ve Žlebě a směrem na Černvír. Během druhé světové války se pracovalo nejvíce na Heršínce a Ve Žlebě. Oba lomy provozovala obec zaměstnávající 45 dělníků. Sortiment byl stále stejný. Mramorový odpad odkupovala sklárna v Rosicích. Do vsázky se dával spolu s pegmatitem a lepidolitem z Rožné a občas také s dolomitem z Dolní Rožínky. Tyto suroviny z části nahrazovaly nedostatkovou sodu. Poměrně značný obsah Fe₂O₃ v mramoru měl snahu zbarvovat sklo do zelena. Po druhé světové válce zůstal v provozu pouze Obecní lom, ale i zde byly zásoby vyčerpány a veškeré práce zastaveny.

V 60. letech prováděly Rudné doly Jeseník - závod 03 Velké Tresné geologicko-průzkumné práce v opuštěných mramorových lomech v Nedvědici a Ujčově. Průzkumem měla být ověřena možnost dalšího využití a zajištění tak další činnosti závodu po ukončení exploatace grafitového ložiska v Tresném. V úvahu přicházel pouze Obecní lom, ale k těžbě mramoru nebylo přistoupeno.

Mramorové lomy poskytly také velké množství mineralů, např. aktinolit, alofán, amfibol, augit, axinit, azurit, diallag, diopsid, dolomit, fluorit, galenit, hessonit, chalcedon,

chalkopyrit, chalkozín, chondrodit, kalcit, klnochlor, kuprit, löllingit, malachit, prehnit, pyrit, sfalerit, spinel, titanit, tremolit, vesuvian a wollastonit. V současnosti lze stále najít kusy vzácnějšího modrého mramoru, jehož barva vynikne po vybroušení a vyleštění.

K sepsání příspěvku byly čerpány informace v mineralogicko-geologických pracích např. Jahn (Pamětní spis o nerostných pokladech Moravy 1917), Procházka (Horniny průmyslové a užitečné Moravy 1910), Polák (Soupis lomů v okrese Tišnov 1946 a Nerostné bohatství Bystřicka 1960), Sekanina (Mineralogická exkurze do Nedvědice a Rožné 1928), v Horáckých listech, dále z nedvědické kroniky, z písemného sdělení RD Jeseník a skláren v Kyjově.

Foto:

Modrý mramor z Panského lomu